

Parlant de llengües

Ramon Ribera-Mariné

De tant en tant als mitjans es parla amb preocupació de la nostra llengua, el català, i del perill que desaparegui devorada per una altra majoritària, sigui l'anglès, el castellà o el xinès... Pot passar! Però per prendre distància del problema podem veure un exemple d'una antiga llengua de l'Orient Mitjà, que té un a història de tres mil·lennis.

D'entrada pensem que allí sols es parla àrab... i no és ben bé així. Hi ha minories, de milions llargs de persones, que ho fan en altres llengües. Una d'aquestes és l'arameu, actualment molt minoritària, la parlen mig milió de persones aproximadament, llengua de resistència, sobretot dels cristians, actualment en perill d'extinció a causa la forta islamització de països com Síria, Irak, Jordània, Turquia...

Els cristians que poden, emigren a d'altres països, perquè no veuen futur si hi resten: així els autòctons, les comunitats jueves antiquíssimes, primer, i les cristianes, que són d'origen apostòlic, algunes en comunió amb Roma, altres separades i aïllades de fa molts segles. Aquestes esglésies són més velles que les nostres, i tenien prou embranzida per evangelitzar regions de la India o de la Xina, molts segles abans que hi anessin els jesuïtes amb Francesc Xavier. Des de sempre han parlat i escrit en arameu, o siríac, que és una de tantes variants. De fet, l'araméu imperial, que s'anomena, fou una de les llengües oficials de l'antic imperi persa, especialment del que ara és Síria, Líban, Israel i Jordània: ens situem vers el 530 aC!

Com a llengua franca, l'araméu, per comoditat de comunicació es va anar imposant amb variants regionals i fins amb alfabets diversos en tots els territoris occidentals vers el segle III aC, talment que a l'època de Jesús a la Galilea i fins a Judea era llengua habitual; així les paraules del Nou Testament cristià citades en una altra llengua ho fan en arameu i no hebreu; *marana-tha, eloi eloi, lema sebachani, talitha qum* i no cal dir *abba* (pronuncieu-ho *ába!*), significa que Jesús i les primeres comunitats cristianes de la zona, el parlaven normalment. Si els evangelis s'escriuen en grec, és perquè anaven destinats a les comunitats de l'entorn mediterrani la llengua franca de la qual era el grec koiné (= comú), que era a l'època com el nostre anglès internacional, mentre a la Mesopotàmia ho feien en arameu. En grec s'havia anat traduint la Bíblia hebrea a Alexandria (Egipte), poc abans de Jesús, i un parell de segles després es va traduir també en arameu, dialecte siríac. Totes dues traduccions han arribat fins a nosaltres.

Els grups jueus tampoc parlaven hebreu, que era la llengua dels rabins; ho feien en arameu per comunicar-se, de manera que a la sinagoga es llegia l'Esriptura en hebreu primer i es traduïa amplificada en arameu per ser entesa per la gent: és el *targum*, que vol dir traducció, i molta de la literatura jueva dels primers segles és en arameu, no en hebreu i fins algunes pàgines de la Bíblia estan escrites en arameu.

La literatura medieval aramea, religiosa i profana, és immensa, i es fan esforços perquè els malastres de les guerres actuals a la regió no malmetin el seu patrimoni cultural. Les restes de l'araméu són un parell de dialectes, que alguns països volen preservar de l'extinció. És el que s'anomena neoaraméu, com el grec que es parla a Grècia no és, evidentment, el clàssic, ni el bizantí, sinó el modern, o nosaltres no parlem un llatí clàssic, sinó una mica evolucionat pel contacte amb l'íber, el germànic, l'àrab... és a dir, català, castellà, portuguès, francès o italià.

I l'hebreu, què? També és clar que a Israel no es parla hebreu bíblic, que s'escrivia en cercles reduïts com el nostre llatí fins a meitat del segle XX, de tal manera que ara no es parla pròpiament hebreu a

Israel sinó ivrit, que és l'hebreu modern, una llengua ressuscitada fa encara no un segle, simplificada i adaptada no sols de vocabulari, sinó de sintaxi a les necessitats de nostre temps.

Us convido a escoltar el **pare nostre** en arameu, o en **una altra versió**. Posa la pell de gallina sentir com podia sonar a la comunitat de l'evangelista Mateu el Pare nostre...

Quan parlem d'ecumenisme, de diàleg entre les diverses esglésies cristianes, un tema que entre nosaltres té poca tradició, pensem en els protestants, que n'hi ha de diverses menes, i en els ortodoxos, que posem tots en un mateix sac. Aquests darrers, tanmateix, també són molt plurals, i s'agrupen per patriarcats, el centre dels quals ha anat canviant amb els segles. A l'Orient el més antic és el de Jerusalem, naturalment, que ben aviat es traslladà a Antioquia; el d'Alexandria, amb les esglésies de tradició copta, una altra llengua d'una minoria numèricament important, evolució de l'original pròpia de l'Egipte faraònic; els musulmans aquí també hi són els nouvinguts, cal subratllar-ho! Posteriorment s'hi afegí el de Constantinoble, que aplega les comunitats bizantines, de llengua grega, i encara segles després els de llengua eslava, entorn del patriarcat de Moscou.

Encara posem en el mateix sac, les esglésies siríaques (=aramees), diverses també, que no sols van sofrir aïllament per quedar fora del món greco-romà, sinó també per incompatibilitat intel·lectual, és a dir, per no poder entendre els raonaments dels grecs, desconcertants als seus ulls, en els primers concilis cristològics (Efes i Calcedònia, sobretot, al segle V), i que per això, amb una certa superioritat foren titllats d'heretges i se'ls excomunicà... a més de la dificultat de la seva llengua, que malauradament els marginà.

Cada església patriarcal es tingué per directament apostòlica: Roma amb Pere i Pau, Constantinoble, amb Andreu, el germà de Pere, Alexandria, es tingué per originada per Marc, i els siríacs a Babilònia i Antioquia, es feren de Pere i Tomàs, respectivament; a aquest darrer, Tomàs, l'evangeli li atribueix la bella confessió de fe després del dubte (Jn 20,26-29), semblant a la que els altres evangelistes posen en boca de Pere (Mc 9,2-10; Mt 17,1-9 i Lc 9,28-36). L'itinerari de les esglésies siríaques seria el de Tomàs: tot i que cronològicament més recents que les representades per les esglésies de Pere i de Joan, tenen, però, també amb una fe ben plena! Tradüiren l'Escriptura, més o menys de l'hebreu, ja a la segona generació cristiana, que es coneix amb el nom de *Peixita* (=simple), i és un testimoni textual antic tan important com la versió grega, aquesta anterior al cristianisme, d'origen jueu doncs, anomenada la Setanta, que és la Bíblia cristiana per antonomàsia, ja que fou adoptada per l'església grega i, després, per la llatina, però no per la siríaca.

El text original dels evangelis està escrit en el grec popular del segle I dC (=koinê) amb alguns girs típics, calcs literals de la Bíblia Hebrea.

Hi ha la tradició, sense cap confirmació, però, que l'evangeli de Mateu té un substrat arameu o hebreu. És explicable, tanmateix, que aquesta església no tingui textos fundants propis com els evangelis, perquè la cultura semítica, a diferència del·hel·lenista, sol evitar l'explicació dels seus principis, donant molta importància, això sí, al testimoni de la tradició personal.

Els textos litúrgics siríacs són antiquíssims; com a evangeli usaven, sembla, el *Diatéssaron* (=dels quatre), és a dir un text concordant dels quatre unificat en un sol text, que les altres esglésies van marginar posteriorment.

La cultura siríaca té personalitat pròpia. El seu autor eclesiàstic més conegut a occident és el diaca Efrem de Nísibis (306-373); els seus textos amb profundes imatges inspirades i inspiradores podríem classificar-les amb tota raó com a teologia poètica, escrita en versos lliures amb els seus paral·lelismes típics de les llengües semítiques. En podem fer un tast, si voleu, en català a *Himnes i homilies* (Clàssics del Cristianisme 68, Barcelona 1997). Hi trobareu una mirada molt rica diferent de la dels autors grecs o llatins antics contemporanis.

El siríac, a més, amb les seves traduccions ha fet de pont i de cruïlla entre cultures d'àmbits diversos, com el persa, l'àrab o el grec. Com a poble de cruïlla, encara, ha sofert molt de musulmans i de perses, pagant amb sang de màrtirs el preu del diàleg! És notable el nombre que en posseeix.

Publicat a l'Agulla, n. 139 (juliol 2023) i n. 141(novembre 2023)